

Вставні конструкції в сучасній українській літературній мові: типологія, функції

О. О. Новікова

Донецький юридичний інститут МВС України

Corresponding author. E-mail: 08novikovaolga76@gmail.com, orcid.org/0000-0002-8498-1736

Paper received 22.09.20; Accepted for publication 08.10.20.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2020-240VIII71-10>

Анотація. У статті досліджено актуальні проблеми, пов'язані із становленням категорії вставності. Проаналізовано історію розвитку вчення про вставні конструкції в сучасній лінгвістиці, розглянуто структурну організацію речень із зазначеними синтаксичними компонентами; схарактеризовано семантику вставлених конструкцій, їхній комунікативний і текстовий потенціал.

Ключові слова: категорія вставності, вставні слова, вставні словосполучення, вставні речення, класифікація, функції.

Вступ. Вставні конструкції в комплексі з іншими мовними компонентами виступають ефективним засобом реалізації мети автора – досягнення чіткості й логічності передачі інформації в тексті. Одну й ту саму думку можна передати різними словами й способами, актуалізуючи ті вставні слова, словосполучення й речення, які автор виділяє як ключові. Водночас різні за формою висловлювання можуть передавати одну й ту саму думку, проте фрагмент пізнання слухач виводитиме все ж на основі ключових понять, які вкладені у вставні одиниці. Результативність розуміння залежить також від інтелектуальних можливостей і вмінь реципієнта, його навичок виділяти в тексті опорні лексеми, які є носіями основного змісту тексту. Якість сприйняття залежить і від обізнаності реципієнта з тією проблемою, яка висвітлена. Маючи різне екстралінгвістичне підґрунтя, вставні конструкції виконують неоднорідні завдання й реалізують різні комунікативні настанови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У лінгвістичних студіях на сьогодні не існує єдиної класифікації вставних конструкцій. Учені вказують на дві основні функції, які виконують у реченні вставні компоненти, – модальну й суб'єктивно-оцінну [10, с. 227; 1, с. 257.]. Реалізуючи ці функції, вставні слова, словосполучення і речення характеризовані досить різноманітною семантикою. Різні автори, беручи за основу ті чи ті модально-смилові ознаки, виділяють різне число семантичних груп. Кількість цих груп не однакова – від двох-трьох до восьми-десяти і більше. Це залежить від того, наскільки докладно враховувані семантичні відтінки. Наприклад, 8–17 груп у «Грамматике русского языка» за ред. В. В. Виноградова [4, с. 153], у праці О. Г. Руднева «Синтаксис осложненного предложения» [18, с. 126], у «Курсі сучасної української літературної мови» Б. М. Кулика [14, с. 172]; у «Сучасній українській мові. Синтаксис» С. П. Бевзенка [3, с. 141–143]; 3 семантичні групи пропонує О. М. Пешковський, пов'язуючи їх із загальним контекстом висловлювання [19, с. 404–410.]. Таку думку підтримують автори «Сучасній українській літературній мові» за редакцією І. К. Білодіда, також розмежовуючи три групи аналізованих синтаксичних одиниць [23, с. 228]. Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська, А. К. Мойсієнко, І. І. Слинько, докладно аналізуючи ускладнювальні компоненти простого речення, подають сім груп вставних елементів на семантичному рівні [22; с. 146–150. ; 17, с. 139–161].

Мета – комплексно проаналізувати типологічне й функційне навантаження вставних одиниць у структурі простого ускладненого речення.

Матеріалом дослідження слугували тексти книжних

стилів сучасної української літературної мови. Для досягнення поставленої мети в статті використано описовий метод із прийомом наскрізного виписування, метод зіставлення й систематизації – для відбору й інтерпретації фактичного матеріалу; структурний – для аналізу специфіки речень із відокремленими членами

Виклад основного матеріалу дослідження. Вставні компоненти є досить різноманітними за формою, проте їх об'єднує суб'єктивно-модальне значення, яке вони виражають. Більшість науковців пропонує покласифікувати шість груп вставних компонентів, ґрунтованих на їх семантиці та оцінці повідомлюваного [7; 9; 11; 12; 18; 24; 25]. Нам імпонує класифікаційна характеристика вставних синтаксичних конструкцій, подана К. Шульжуком [25, с. 166]. Дослідник виділив шість положень, які визначають напрями дослідницьких підходів нашого аналізу. Розглянемо структурно-семантичні групи аналізованих синтаксичних одиниць з опертям на згадану класифікацію.

1. Група вставних одиниць **із суб'єктивно-модальною семантикою, що вказують на реальність, правдивість того, про що повідомляють у реченні, упевненість в об'єктивності наведених фактів** (на зразок *звичайно, очевидно, безумовно, безперечно, дійсно, справді, природно, певна річ, правду кажучи, напевно, можливо, може бути*, тощо). Серед модальних смислів виділяють значення впевненості, невпевненості, можливості, припущення тощо. Вставні конструкції зазначеної групи активно використовують у всіх стилях сучасної української літературної мови, як правило, в межах тих значень і в структурі тих конструкцій, які передбачені загальномовними нормами. Сучасні автори широко вживають у своїх творах вставні конструкції на позначення впевненості щодо об'єктивності наведених авторами фактів, які реалізують прагматичну акцентно-стверджувальну функцію, пор.: *Звичайно, я не злодюжка якась, хоч сьогодні й поцупила нахабно ланцюжок із якорем* (Люко Дашвар); *Зрозуміло, поспішали, хапали, що трапиться під руку, нередуєш документи й коштовності* (С. Жадан); *Папа вилізає назовні й дивиться на південь, намагаючись убити час, якого в нього, щоправда, не так вже й багато* (С. Жадан).

Також у художніх творах активного вжитку набувають вставно-модальні слова гіпотетичності: можливості, пор.: *Здається, я потрапила в інший Всесвіт, а мені потрібні лише черевики Германа!* (Люко Дашвар); припущення, пор.: *Швидше за все, вона в торгівлі працювала...* (Люко Дашвар); невпевненості, пор.: *Чи, може, виглядає старшим. Насправді ж – років тридцять п'ять.* (Люко Дашвар). За допомогою вставних слів модальної семантики автор може зображати розумовий процес героїв, їхні роздуми про спостереження різних явищ і подій.

Особливо яскраво виражено таке значення, якщо використовують кілька вставних слів послідовно: **Очевидно**, в одній із цих висоток вона й живе, **можливо**, дець там і «горить» (С. Жадан). Варто наголосити, що українські автори все частіше надають перевагу власне українським, некалькованим з російської мови вставним одиницям на зразок *імовірно, вірогідно, природно, воістину, певна річ, поза сумнівом, звісно, беззаперечно, щоправда* тощо, пор.: *вперед* (С. Жадан); *І, звісно, включно з тим, де ми взагалі не зустрічаємося* (Ю. Іздрик); *Щойно народжена істота, природно, не те що цифрами не оперує, вона й пам'яті своїй не володар* (Ю. Іздрик); *Воістину, простота буває гіршою від багатьох пороків* (Ю. Іздрик); *Та це, певна річ, ані трохи не промовляло ні до розуму, ні до душі розсварених, і два наймоłodші пальці наполягали на своєму* (Е. Андрієвська); *Поза сумнівом, між цими двома сталося щось погане, але некриваве, бо інакше б уранці Діні не довелося обмальовувати стіни в кров для повноти картини* (Люко Дашвар). Поступове домінування таких конструкцій стає настільки помітним, що можна впевнено констатувати типовість уживання названих вставних одиниць цієї семантичної групи в сучасних текстах зокрема та в сучасному мовленні загалом.

Розглядаючи науковий, юридичний і публіцистичний тексти, необхідно наголосити, що найбільш уживаними є конструкції, що виражають так звану констатаційну модальність, на позначення впевненості щодо об'єктивності наведених фактів, пор.: **Звісно ж**, зазначена помилкова кваліфікація є вигідною для злочинців (Вісник Національної академії прокуратури України); **Справді**, на основі аналізу зображень на рентгенівській плівці газорозрядного випромінювання можна отримати дані навіть про незначний прояв мисленнєвої активності (Біологічні науки); **Насправді**, в останні дні серпня, вже знаючи про напад, поляки постаралися укріпити територію окопами, будівлі захистили мішками з піском (Голос України); **Безперечно**, экс-радянські республіки самі собою цінні для Росії (Українська правда).

Подеколи в публіцистичних, юридичних та наукових текстах наявні конструкції, що виражають гіпотетичну модальність, на позначення можливої об'єктивності наведених фактів, пор.: **Вочевидь**, суд не наважився самостійно вирішувати питання стосовно інших осіб (та осіб, які його надають) (Вісник Національної академії прокуратури України); **Імовірно**, ідеться про середній рівень доходів (Українська правда); **Вони, як правило**, не повинні будуватися з використанням відкритих переліків (Вісник Національної академії прокуратури України). Конструкції з модальністю гіпотетичності є менш поширеними в науковому та юридичному дискурсах, адже роботу як науковця, так і правника характеризують високими вимогами до точної відповідності наукових досліджень чи відповідності прийнятих рішень чинному законодавству.

Оскільки публіцистичне мовлення є «живим», сьогочасним і від того динамічним, частина його лексики перебуває в безперервному русі, зазнає семантичних модифікацій і конотацій, словотвірних інновацій. Так, стилістично маркованими мовними засобами в жанрах інтерв'ю та нарису на сьогодні постають вставні слова та речення розмовного характеру *гадаю, як на мене цієї самої групи, що сприяє діалогізації усно-розмовної мови, відтвореної в публіцистичних текстах*, пор.: *Гадаю, у минулому вони організували багато конференцій, присвячених цій тематиці* (Українська правда); *Як на мене, це або самодіяльність «ополчення», або спроба впливати на*

регіональні вибори (Дзеркало тижня). Таке явище можна пояснити послідовною спрямованістю публіцистики на сучасного адресата (читача).

2. Група вставних конструкцій, **що виражає почуття мовця** (на зразок *на лихо, на горе, на жаль, на біду, на радість, як на гріх, на диво, чого доброго* тощо). Такі синтаксичні одиниці найбільше властиві художньому стилю. Вони додають у тексті різні емоційні відтінки: здивування, пор.: *Та, на превеликий Перегудин подив, Альонка скрутилася на дивані й ридала гірко* (Люко Дашвар); розчарування, пор.: **Як на гріх**, він дуже пізно зрозумів, серйозність та небезпечність цієї жахливої хвороби (І. Ялом); співчуття, пор.: **На жаль**, ти все частіше кличеш до себе гостей на зразок *Октябрєва – епатажних, неоднозначних, скандальних* (Любоко Дереш) тощо. Також до зазначеної групи вставних одиниць належать конструкції, які містять біблійні елементи, що сприяє створенню емоційної атмосфери висловлення, його експресивно-оцінній конотації, пор.: **Борони Боже**, аби до нас не дійшов отой смог (Любоко Дереш); **Дасть Бог**, таки дочекаюсь приїзду *Жан-Люка* (І. Ялом). Такі оригінальні вставні конструкції зазвичай виконують оцінну комунікативно-прагматичну функцію.

3. Група вставних конструкцій, **за допомогою яких звертаються до читача з метою привернення його уваги** (на зразок *розумієте, бач, бачте, чуєш, пам'ятаєте, уявіть собі, погодьтеся, як ви розумієте, даруйте* тощо). У ролі важливого синтаксичного засобу для здійснення ефективної вербальної комунікації автори досить часто вживають у своїх текстах такі вставні одиниці. Найпоширеніші вони, беззаперечно, у художній літературі, пор.: *У Германа як не крути, вона така закохалась* (Любоко Дереш); **Бо розумієш**, час до вечора слухино використати для розгадування її таємниці (С. Жадан). Для художнього стилю характерним є активне використання вставних слів і речень, до складу яких уходить дієслово наказового способу. Їхній спонукальний характер надає повідомленню більшої правдивості, взаєморозуміння тощо, пор.: **Уявіть**, на Землі існує одне людство, розкидане по материках, островах (Е. Андрієвська); *У вас тут, погодьтеся, щодня вихідні* (С. Жадан); **Даруйте на слові**, але їх тут таких через один (Люко Дашвар). Крім вставних слів та словосполучень цієї семантичної групи активно вживаними є й вставні речення, які, на думку авторів, більш вдало об'єктивують емоційний стан читача, пор.: **Як ви вже здогадалися**, нотаріус так і не спромігся купити весь дім (Е. Андрієвська); **Як вам вже відомо**, кожен сам хазяїн власної долі (С. Жадан).

У медіа-дискурсі також наявні різноманітні вияви стилістичної взаємодії згаданих вставних конструкцій, оскільки в процесі мовленнєвого контакту авторіві потрібно підтримувати плавний перехід повідомлюваного, готувати слухача до сприйняття чергової мовної дії, зосередити його увагу на всьому висловленні чи якійсь його частині тощо, пор.: **Погодьтеся**, досить часто питання об'єднань «втирається» у глухий кут конфлікту інтересів різних центрів впливу (Урядовий кур'єр); **Уявіть собі**, ніхто не ідентифікував і не рахував померлих на дорогах. (Українська правда). Досліджувані тексти засвідчують здатність вставних конструкцій цієї семантичної групи реалізовувати діалогічність монологічного письмового тексту. М. А. Корміліцина зараховує одиниці вставності до «особливих метатекстових засобів», які забезпечують реалізацію стратегії наближення до адресата, що активі-

зує в текстах сучасної української преси риторичну категорію розмови, пор.: *Погодьтесь, незабаром влада стихнетесь із спротивом української патріотичної спільноти* (Українська правда); *Знаєте, в Україні навіть немає сучасної термінології на означення певних видів сучасного театру* (Дзеркало тижня) [13, с. 18].

Вставні одиниці аналізованої семантичної групи виражають ставлення мовця до способу оформлення висловлень, їхнього стилю й тону, тому на сторінках сучасних періодичних видань вони слугують здебільшого засобом вираження експресії. Такий погляд підтримують і дослідники публіцистичного дискурсу [6, с. 49; 8, с. 27], говорячи про те, що вставні сполуки надають висловленню значення вірогідності й указують на його експресивний характер, підтверджуючи відому думку про те, що експресивність властива газетному мовленню.

Науковому й офіційно-діловому стилям конструкції розглядуваної групи майже не притаманні, оскільки вони «тяжінють» до «простої» мови. Хоча подеколи поодинокі приклади є вживаними, пор.: *З огляду на необхідність забезпечення безпеки діяльності учнів на транспорті така система, повірте, була абсолютно виправданою* (Педагогічні науки); *Зверніть увагу, у процесі розв'язання таких задач неоднорідний матеріал представляється однорідним з трансверсально-ізоотропними властивостями* (Фізико-математичні науки). Зазначені синтаксичні одиниці володіють широкою комунікативно-прагматичною здібністю й успішно, як показує фактичний матеріал, підтримують та стабілізують соціальні відношення, виконуючи фатичну функцію мови [9, с. 177].

4. Вставні синтаксичні конструкції **на позначення характеру висловлення, способу передачі думки, типу її оформлення** (на зразок *так би мовити, іншими словами, власне кажучи, сказати по правді, правду кажучи* тощо) активно вживані в усіх стилях сучасної української літературної мови, проте з різною частотністю. У художніх текстах спостерігаємо різні приклади конструкцій зазначеної семантичної групи, пор.: *Власне кажучи, навіть ця розвідка могла би називатися ефектніше* (Ю. Іздрик); *Із критикою мене, що називається, «понесло»* (Ю. Іздрик); *Воно, сказати по правді, за певних обставин і не сталося б завчасно повідомлювати результати комп'ютерної томографії* (І. Ялом). Згадані одиниці, окрім основних семантичних ознак, перерахованих вище, надають висловленню значення вірогідності, а також указують на його експресивний характер [15, с. 103], підтверджуючи відому думку про те, що емоційно-експресивне забарвлення є однією з основних ознак художнього стилю.

Аналізуючи складники змісту текстів публіцистики з погляду прагматичної теорії, слід розглядати співвідношення та функціонування мовних засобів, які використовують для передачі думки адресата, до того, про що він повідомляє адресантові в конкретній комунікативній ситуації, типу та форми її оформлення. Адже для того, щоб сформулювати певну систему думок слухача, читача, глядача, публіцистичний твір має бути бездоганим щодо логіки й мовного оформлення. З цією метою в публіцистичному дискурсі уживають вставні одиниці на позначення характеру висловлення, способу передачі думки, типу її оформлення, пор.: *Але раніше мери ці гроші, скажімо так, «сушили», на щось відклали, не вміли витрачати...* (Голос України); *Іншими словами, не всі позиції документа в першому читанні всіх влаштовують і всіх «ощасливлюють»* (Урядовий кур'єр). У текстах наукового та офіційно-ділового стилів вживання синтаксичних

одиниць аналізованої семантичної групи є непоширеним, утім деякі конструкції зазначеної групи поодинокі вживані, пор.: *Життєве самовизначення, власне кажучи, — це «вибір певного стилю життя і реалізація його в багатьох соціальних ролях»* (Педагогічні науки). У текстах розглядуваних мовних стилів такі сполуки виконують адресно-марковану функцію та функцію текстової зв'язаності.

5. Група вставних конструкцій, що вказує **на зв'язок думок, послідовність викладу чи його завершення, співвідношення загального і конкретного, підкреслення найбільш значущих частин, висновків** (на зразок *по-перше, по-друге, між іншим, до речі, втім, однак, отже, значить, словом, таким чином, власне, до речі, між іншим* тощо) є значною за частотністю вживання й різноманітною щодо семантичного наповнення її компонентів. Застосування вставних одиниць цієї семантичної групи надає опису ходу подій, певну достовірність, настільки важливу для авторів усіх мовних стилів. Можна впевнено говорити, що вони відіграють особливу роль у текстах, адже вставні елементи, що відображають рух думки, міркування й висновки, є незамінними. Уміло вставлені в текст, вони імітують розумовий пошук автора, що містить постановку проблеми, етапи її вирішення, висновки, і читач (слухач, глядач) розмірковує разом з автором, поступово підходячи до розуміння певних подій.

Група вставних конструкцій аналізованої семантичної групи є активно вживаною в усіх стилях сучасної української літературної мови. Вставні конструкції, що передають зв'язок думок, послідовність їх викладу чи логічне завершення цього викладу, виступають чи не найголовнішою групою за активністю вживання в науковому та публіцистичному стилях, оскільки саме за допомогою таких одиниць виявляється можливість виразити підкреслену логічність, зв'язок між реченнями та частинами тексту, підкреслити найбільш значущі частини, підсумувати, пор.: *Зокрема, В. Рибалка поняття «творча особистість» пояснив стійкою й мотиваційно-творчою активністю* (Педагогічні науки); *Отже, слід визначити перспективні напрями для сприяння імплементації положень Стамбульської конвенції та забезпечення їх дієвості в Україні* (Вісник Національної академії прокуратури України); *Таким чином, суд має дискреційні повноваження щодо відкритості судового провадження стосовно домашнього насильства* (Вісник Національної академії прокуратури України); Згадані вставні одиниці позбути змістової самостійності. Це зумовлено специфікою їхніх функцій — слугувати засобом зв'язку між синтаксичними конструкціями та оформлювати відношення між ними, тобто функціонально наближатися до сполучників.

За допомогою вставних слів *по-перше, по-друге, по-третє* декларують таку ознаку наукового й публіцистичного стилів, як аргументованість. Водночас вони допомагають авторам розв'язувати прагматичні завдання: логізувати текст, надавати йому стрункості, оформлювати хід міркувань тощо, пор.: *По-перше, у цій програмі не всім кольорам та їх відтінкам присвоєно назву, по-друге, декілька відтінків кольорів об'єднані в загальний опис* (Фізико-математичні науки). Вставні слова *по-перше, по-друге* в наукових текстах виражають не тільки числову послідовність думок, але й ступінь їх важливості, певної значущості. На думку В. В. Виноградова, ці компоненти «визначають не лише місце якогось пункту в низці перерахованих, але й містять його оцінку, його суб'єктивну кваліфікацію» [4, с. 579].

Аналізована група вставних одиниць є активно вживаною й у текстах офіційно-ділового стилю (оскільки основними його ознаками є точність, ясність, лаконічність, послідовність викладу фактів, структурованість), пор.: **Отже, слід визначити перспективні напрями щодо сприяння імплементації положень Стамбульської конвенції та забезпечення їх дієвості в Україні** (Вісник Національної академії прокуратури України); **Між іншим, наявна інформація про злочинність не забезпечує повноти інформації про потерпілих осіб** (Вісник Національної академії прокуратури України), а також у художньому (оскільки він поєднує в собі ознаки всіх мовних стилів), пор.: **Скажімо, ти вже встиг добре зрозуміти справжність почуттів у цьому світі** (Любо Дереш); **От, приміром, я зрештою зрозумів важливість цієї знахідки** (Любо Дашвар). Вставні одиниці згаданої семантичної групи слугують актуалізаторами прагматичної функції текстової зв'язності, спричиненої комунікативними потребами вказувати на хід думок автора, їхню послідовність, на взаємозалежність між сусідніми висловленнями, коментувати, доповнювати, узагальнювати сказане, увиразнювати структурні, логіко-семантичні зв'язки між частинами висловлення відповідно до авторського задуму [6, с. 98–104].

6. Група вставних конструкцій, що вказують на **джерело повідомлення** (на зразок *на мою думку, на думку (чию?), як то кажуть, мовляв, за словами, як свідчить, як повідомили* тощо) покликані підвищувати в очах слухачів (читачів, глядачів) об'єктивність, фактологічність поданої інформації й переконувати у справедливості авторської оцінки подій. Уживання вставних одиниць зазначеної семантичної групи дозволяє внести ясність й розставити пріоритети у висловленні, посилюючи на думки авторитетних осіб. Саме тому їх наявність є характерною в цитованій прямій мові, що дозволяє безпосередньо висловити ставлення мовця до певної проблеми. Р. С. Алікаєв наголошує, що «адекватне сприйняття конкретного тексту є неможливим без посилань, указівок на групу інших текстів, що уточнюють пресупозицію учасників комунікативного акту» [1, с. 178]. Тому цілком очевидним є те, що в цій семантичній групі кількісно переважають синтаксичні одиниці, які мають форму підрядного речення зі сполучником **як**, пор **Як видно з таблиці 2, діаметр квітки в обох сортів у середньому не змінювався за роками** (Біологічні науки); **Як зауважують у зазначеному довіднику Ради Європи, Стамбульська конвенція – революційний документ** (Вісник Національної академії прокуратури України); Зазначена синтаксична конструкція із сполучником **як** вживана в мовленні для виконання функції вставного повідомлення. Вона має перевагу з погляду впізнаваності вставного компонента, його мобільності: зміст вставного компонента може бути висловлений не лише в процесі основного повідомлення, а й мати випереджувальний характер [16, с. 239]. Аналізовані конструкції притаманні науковому, публіцистичному й офіційно-діловому стилям.

Синтаксичні одиниці на позначення джерела повідомлення з прийменником **на**, які вживають зазвичай або на початку, або всередині речення, функціонують у всіх мовних стилях для виконання функції вставного повідомлення, пор.: **На думку самої пані Півник, а також її соратників і спонсорів, такі громадські організації не відіграють необхідної вирішальної ролі** (Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки); **На думку аналітиків російського журналу «Мир перемен», економіка Чехії не відчула на собі наслідків санкцій Росії у відповідь на заборону імпорту на російський ринок продуктів харчування з країн ЄС** (Урядовий кур'єр). Вони не лише конденсують у собі зміст цілого речення, а мають ще й окремі додатковий зміст, який перебуває за межами змісту основного речення.

У художньому, інколи й публіцистичному стилях (чого не можна сказати про офіційно-діловий та науковий) послугуються й іншими одиницями, що належать до цієї семантичної групи, пор.: **Рух, як то кажуть, життя, зупинки, подійкують, у будні не функціонують** (Ю. Іздрик); **Як відомо, кожен сам хазяїн власної долі** (Любо Дашвар). Наразі помітною є тенденція до врізноманітнення вставних одиниць репрезентованої семантичної групи за допомогою видозмін у граматичному оформленні: уникнення сполучника **як**, його заміни прислівниками, імплікації суб'єкта, якому належить вислів, реалізації структурної неповноти речення опущенням основних компонентів тощо, пор.: **Зустріч лідерів G7, зазначає ВВС, відбувається на тлі міжнародної напруженості з приводу безпрецедентних пожеж у Бразилії** (Дзеркало тижня); **Кажуть, вибори й проводять для зваблення політиками народу обіцянками** (Урядовий кур'єр). Вставні конструкції, що вказують на джерело повідомлення, у сучасному мовленні виконують прагматичну адресно-марковану функцію, адже дають змогу авторові, покликаючись на інше джерело, підвищувати рівень правдивості інформації в очах читача, погоджувати власну думку з думкою іншого джерела, знижувати категоричність висловлення, спонукати читача до прийняття авторської позиції тощо.

Висновок. Фактичний матеріал щодо вживання вставних слів, словосполучень і речень у текстах сучасної української літературної мови демонструє, що вони набувають дедалі ширшого вжитку й стилістичної ваги, слугуючи засобом реалізації різноманітних комунікативно-прагматичних функцій: функції текстової зв'язності, акцентно-стверджувальної, акцентно-гіпотетичної, оцінної, фатичної тощо. Помітною є нова тенденція до переважного вживання власне українських, некалькованих із російської мови вставних слів, словосполучень і речень, які дедалі впевненіше витісняють з ужитку поширені донедавна російськомовні вставні одиниці, що засвідчує українізацію мовлення, прагнення до оригінальної самобутності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алікаєв Р. С. Частотные параметры словосочетаний в семантико-синтаксических универсалиях текста. Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики. Ежегодный журнал. Выпуск 13. Владикавказ. 2011. С. 178–185.
2. Андерш Й. Ф. Синтаксис. Грамматика чеської мови. Київ: Наукова думка, 1992. С. 257
3. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.
4. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове. 2-е изд. Москва: Высшая школа, 1972. 614 с.
5. Грамматика русского языка: Синтаксис. Москва. Изд-во АН СССР, 1954. Т. 2, ч. 1, 2.
6. Грицина В. Інфраструктура речень публіцистичного стилю: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Кривий Ріг, 2002. 171 с.
7. Дудик П. С. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
8. Завальнюк І. Комунікативно-прагматичні функції та стилістичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні. Українська мова. 2009. № 1. С. 15–32.

9. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
10. Кадомцева Л. О. Синтаксично ізольовані частини речення. Сучасна українська літературна мова: синтаксис. Київ: Наук. думка, 1972.
11. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова. Київ: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
12. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови: навчальний посібник. Київ: Либідь, 1995. 312 с.
13. Кормилицына М. А. Разговорность как реализация стратегии близости к адресату в современной прессе. Проблемы речевой коммуникации. Саратов: Изд-во Саратовского университета. 2008. Вып. 8. С. 13–28.
14. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. Київ: Радянська школа. 1965. Ч. 2.
15. Лисак Л. К. Синтаксико-стилістичні функції речень з дієприслівником у стилях сучасної української мови: дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2006. 204 с.
16. Мамалига А. Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій (на матеріалі газет). Вісник Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія: Журналістика. Київ, 1997. Вип. 4. С. 239–248.
17. Мойсієнко А.К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення. Київ: ПП Я. Січовик, 2006. 240 с.
18. Огоновський О. Граматика руского языка для школь середних. Львів, 1889.
19. Пешковский А. М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва: Учпедгиз, 1956. 511 с.
20. Распопов И. П. Строение простого предложения в современном русском языке. Москва: Просвещение, 1970.
21. Руднев А. Г. Синтаксис осложненного предложения. Москва: Учпедгиз, 1959. 254 с.
22. Слинько І. І. Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994. 668 с.
23. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За ред. акад. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. 514 с.
24. Шевчук С. В., Кабиш О. О., Клименко І. В. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011. 544 с.
25. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: «Академія», 2004. 408 с.

REFERENCES

1. Alikaev R. S. Chastotnye parametry slovosochetaniy v semantiko-sintaksicheskikh universalijah teksta [Frequency parameters of phrases in semantic-syntactic universals of the text]. Aktual'nye problemy filologii i pedagogicheskoy lingvistiki. Ezhegodnyj zhurnal. Vypusk 13. Vladikavkaz. 2011. S. 178–185.
2. Andersh J. F. Syntaksy. Ghrmatyka cheskoji movy [Syntax. Czech language grammar]. Syntax. Czech language grammar: Nauk. dumka, 1992. S. 257
3. Bevenko S. P., Lytvyn L. P., Semerenko Gh. V. Suchasna ukrajinsjka mova. Syntaksys: navchalnyj posibnyk [Modern Ukrainian language. Syntax: a textbook]. Kyjiv: Vyshha shkola, 2005. 270 s.
4. Vinogradov V. V. Russkij jazyk. Grammaticheskoe uchenie o slove [Russian language. Grammar teaching about the word]. 2-e izd. Moskva: Vysshaja shkola, 1972. 614 s.
5. Grammatika russkogo jazyka: Sintaksis [Russian grammar: Syntax]. Moskva. Izd-vo AN SSSR, 1954. T. 2, ch. 1, 2.
6. Ghrycyna V. Infrastruktura rechenj publicystychnogho stylju [Infrastructure of journalistic style sentences]: Dys. ...kand. filol. nauk: 10.02.01. Kryvyj Righ, 2002. 171 s.
7. Dudyk P.S. Syntaksys ukrajinskoji movy [Syntax of the Ukrainian language]: pidruchnyk. Kyjiv: VC «Akademija», 2010. 384 s.
8. Zavalnjuk I. Komunikatyvno-pragmatychni funkciji ta stylistychni vyjavy vstavnykh odyncyj u suchasnomu ukrajinskomu ghazetnomu movlenni [Communicative-pragmatic functions and stylistic manifestations of plug-in units in modern Ukrainian newspaper broadcasting]. Ukrajinsjka mova. 2009. № 1. S. 15–32.
9. Zaghnitko A.P. Teoretychna ghrmatyka suchasnoji ukrajinskoji movy. Morfolohija. Syntaksys [Theoretical grammar of the modern Ukrainian language. Morphology. Syntax]. Donecj: TOV «VKF «БАО», 2011. 992 s.
10. Kadomceva L. O. Syntaksychno izoljovani chastyny rechennja. Suchasna ukrajinsjka literaturna mova: syntaksys [Syntactically isolated parts of a sentence. Modern Ukrainian literary language: syntax]. Kyjiv: Nauk. dumka, 1972. S. 224-231
11. Karaman S. O., Karaman O. V., Pljushh M. Ja. Suchasna ukrajinsjka literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]: navchalnyj posibnyk dlja stud. vyshh. navch. zakl. Kyjiv: Litera LTD, 2011. 560 s.
12. Karansjka M. U. Syntaksys suchasnoji ukrajinskoji literaturnoji movy [Syntax of modern Ukrainian literary language]: navchalnyj posibnyk. Kyjiv: Lybidj, 1995. 312 s.
13. Kormilicyna M. A. Razgovornost' kak realizacija strategii blizosti k adresatu v sovremennoj presse [Conversation as an implementation of the strategy of proximity to the addressee in the modern press]. Problemy rechevoj kommunikacii. Saratov: Izd-vo Saratovskogo universiteta. 2008. Vyp 8. S. 13–28.
14. Kulyk B. M. Kurs suchasnoji ukrajinskoji literaturnoji movy. Syntaksy [Course of modern Ukrainian literary language. Syntax]. Kyjiv: Radjansjka shkola. 1965. Ch. 2.
15. Lysak L. K. Syntaksyko-stylistychni funkciji rechenj z dijepryslivnykom u styljach suchasnoji ukrajinskoji movy [Syntactic and stylistic functions of sentences with an adverb in the styles of the modern Ukrainian language]: dys. ...kand. filol. nauk: 10.02.01. Kharkiv, 2006. 204 s.
16. Mamalygha A. Rivni tekstovogho vyokremlejnja vstavnykh i vstavlenykh konstrukcij (na materialy ghazet) [Levels of text separation of inserted and inserted designs (on the material of newspapers)]. Visnyk Kyjiv. un-tu im. T. Shevchenka. Serija: Zhurnalistyka. Kyjiv, 1997. Vyp. 4. S. 239–248.
17. Mojsijenko A. K. Suchasna ukrajinsjka literaturna mova. Syntaksys prostogho uskladnenogho rechennja [Modern Ukrainian literary language. Syntax of a simple complex sentence]. Kyjiv: PP Ja. Sichovyk, 2006. 240 s.
18. Ogonovsk'ij O. Gramatika russkogo jazyka dlja shkol sereidnih [Russian grammar for secondary schools]. L'viv, 1889.
19. Peshkovskij A.M. Russkij sintaksis v nauchnom osvshhenii [Russian syntax in scientific coverage]. Moskva: Uchpedgiz, 1956. 511 s.
20. Raspopov I. P. Stroenie prostogho predlozhenija v sovremennom russkom jazyke [The structure of a simple sentence in modern Russian]. Moskva: Prosveshhenie, 1970.
21. Rudnev A. G. Sintaksis oslozhnennogho predlozhenija [Complicated Sentence Syntax]. Moskva: Uchpedgiz, 1959. 254 s.
22. Slynjko I. I. Ghujvanjuk N. V., Kobyljansjka M. F. Syntaksys suchasnoji ukrajinskoji movy: problemni pytanja [Syntax of the modern Ukrainian language: problematic issues]. Kyjiv: Vyshha shkola, 1994. 668 s.
23. Suchasna ukrajinsjka literaturna mova: Syntaksys [Modern Ukrainian literary language: Syntax] / Za red. akad. І. К. Білодіда. Kyjiv: Naukova dumka, 1972. 514 s.
24. Shevchuk S. V., Kabysh O. O., Klymenko I. V. Suchasna ukrajinsjka literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]: navchalnyj posibnyk. Kyjiv: Alerta, 2011. 544 s.
25. Shuljzhuk K. F. Syntaksys ukrajinskoji movy [Syntax of the Ukrainian language]: pidruchnyk. Kyjiv: «Akademija», 2004. 408 s.

Inserted constructions in modern Ukrainian literary language: typology, functions

O. Novikova

Abstract. The article examines current issues related to the formation of the category of insertion. The history of development of the doctrine of insert constructions in modern linguistics is analyzed, the structural organization of sentences with the specified syntactic components is considered; the semantics of the inserted constructions, their communicative and textual potential are characterized.

Keywords: category of insertability, insertable words, insertable word combinations, insertable sentences, syntactic unit, functions, semantic group.